

ИЗДАЈА

Зоран Чворовић

*К*ривично дело издаје старо је колико и држава.

Издаја је вишестран друштвени феномен – етички, правни, политиколошки, војни и социопсихолошки. Она је друго, негативно лице верности, па се зато појављује како у друштвеним односима појединаца, тако и у односима појединца са неком од надличних друштвених заједница, као што су породица, сталез, народ и држава.

Наиме, већ прве државе у историји света, ма како слабашна била снага њихове принуде у односу на преддржавне колективитете – род и племе – најстрожим казнама кажњавају кривично дело издаје. Оваква правна осуда (инкриминација) издаје имала је у друштвима са религиозном етиком снажно упориште у моралној осуди овог дела, верност будући основна морална обавезност човека, како према Богу, тако и према појединцима и друштву у целини. Данас, међутим, присуствујемо покушајима вредносног рedefинисања свих аспеката издаје. Ова појава има два извора:

Најпре, издаја је у савременом секуларном друштву остала без моралне осуде, пошто је после одлуке западног човека да прогласи „смрт Бога“, „дух остао ‘насукан’, без критеријума из којих треба да делује”. (М. Азкуљ, Шта је секуларизам, Црква од Истока и хришћанство без Христа, приредио В. Димитријевић, Београд 2008, стр. 16-17.)

*Бе издајник бољи од витеза?
Какву сабљу кажеш и Косово,
да л’ на њему заједно не бјесмо,
па ја рва и тада и сада;
ти издао пријед и послјед,
обрљао образ пред свијетом,
похулио вјеру праћедовску,
заробио себе у туђина.*

(Петар ПЕТРОВИЋ ЊЕГОШ)

Апостол Павле говори да кроз закон долази „познање гријеха” (Рим. 3, 20), стога тамо где нема Апсолутне Истине нема ни апсолутне моралне обавезности, јер „сваки који је од Истине слуша глас мој“ (Јн. 18, 37). Следствено, човеку који „живи“ у „плурализму истина“ тегобна је и излишна и верност, колико и издаја као њен вредносни антипод. Тачније, осуда за издају (неверство) је најмрскија савременом човеку, јер се супротставља његовој тежњи да обоготвори своју самовољу. „Ако нема Бога, ја сам бог“, каже Кирилов у Злим дусима. Тако се у религиозно равнодушној и морално обамрлој модерној цивилизацији одвија ретроградан државноправни процес, у коме правна обавеза (obligatio) верности најпре остаје без потпоре моралне обавезности (officium). (Е. В. Спекторски, Хришћанска етика, Врњачка Бања, 1999, стр. 103-110).

Други извор савремених покушаја вредносног рedefинисање феномена издаје је глобализам. Наиме, свеобухватни (тотални) и тоталитарни процес успостављања глобалних структура управљања растаче и фрагментира све традиционалне заједнице којима је човек кроз историју дуговао верност. Верност породици, народу и Отаџбини није ништа до подвиг жртвеног служења ближњем, којим човек пројављује своју боголикост, јер јеванђељска заповест вели: „Од ове љубави нико нема веће, да ко живот свој положи за пријатеље своје“ (Јн. 15, 13). Међутим, оваква врлинска верност неспојива је са визијом човека Новог светског поретка, који је, будући роб тоталног егоизма, заправо трајно одан једино креаторима својих виртуелних потреба. Зато се, више од двадесет година уназад, признање власти глобалне Империје од марионетских „националних елита” спроводи кроз чин издаје Отаџбине, народа и породице.

Наиме, ниједна жртва принета на жртвеник глобализације, и њеног подкулта евроунијатства, не радује толико жреце Империје као издаја Отаџбине, народа и породице, будући да уклања последње препреке за инсталирање свепрожимајуће и свеприсутне глобалне власти, пред којом ће људска формално-правна слобода бити само опсена. Стога, агенде различитих процеса глобализације не представљају ништа до јавно обећање награде издајницима Отаџбине, народа и породице. Тачније, од краја осамдесетих година прошлог века изграђује се читав један идеолошки и организациони систем за глобално награђивање издајника Отаџбине, народа и породице, као и за кажњавање њихових верних и неутрухнутих бранитеља. Символички почетак деловања глобалног система за награђивање издаје било је додељивање *Нобелове награде за мир* Михаилу Горбачову 1990, док је систем за кажњавање „злочина“ верности држави и народу, у оквиру југословенског геополитичког експеримента, добио свој хашки преседан.

Пошто је издаја постала главно средство глобалне Империје за разарање државног суверенитета, а последично и за промену самог националног карактера појединих народа, упадање у замку вредносног редефинисања феномена издаје врло лако може да угрози биолошки и духовни опстанак једног народа. Државна и национална издаја може бити побеђена само претходним одбацавањем нејасних савремених представа о етичком, правном и политичком карактеру издаје. Зато сазнање о њеним узроцима и последицама, о препознавању и начину борбе са издајом Срби и Руси треба да црпе из сопствене историјске свести, будући као народи и појединци, на основу властитог драматичног историјског искуства и православног хришћанског етоса, формирали не само самосвојно етичко, већ и правно поимање издаје.

Јер, однос правне свести српског и руског народа према издаји пресудно опредељују три чиниоца који потичу још из доба средњовековне државности:

Први такав фактор везан је за услове у којима се отпочело кажњавање овог дела. Наиме, инкриминасање издаје је у историји српског и руског права скопчано са потискивањем древног индоевропског модела државе-баштине (*вотчине*), коју је чинио пуки збир удеоних кнежевина, у корист византијског концепта државе као централизованог и једнообразно уређеног правног организма, налик савременим. Носиоци ромејске идеје законитости и код Срба и код Руса били су владар и Црква. Насупрот њих стајала је властела (бољари), чија је борба за родовске и сталешке привилегије одбацивала саму идеју општег права, и државе као територијалне заједнице. Управо је овакав властеоски (бољарски) друштвени егоизам изродио прве српске и руске

издајнике, док је самодржавље српских и руских владара створило услове за санкционисање овог политичког злочина (М. Ф. Владимирский – Буданов, *Обзор истории русского права*, изд. 7, Спб – Киев, 1915, стр. 322-323; А. Соловјев, *Законодавство Стефана Душана цара Срба и Грка*, Београд, 1998, стр. 478). Прецизније, најмоћнији српски и руски самодржавни владари били су најпоузданији јемци ненарушивости правног поретка, како од напада спољних непријатеља, тако и од унутрашње властеоске самовоље.

Да се са процесом јачања владарске власти усавршавао и учвршћивао правни поредак државе показала је владавина најсилнијег српског самодржца – Стефана Душана. Врхунац снаге правног поретка српске државе се на спољном плану испољио Душановим чином уздизања српске државе у ранг Царства, док се на унутрашњем плану снага правног поретка потврђивала суперматријом закона над вољом појединца (чл. 171. и 172. Душановог законика). Снага правног поретка Немањинке државе изражавала се и казном конфискације имовине – иначе неприкосновене–властелина-издајника (Т. Тарановски, *Историја српског права у Немањинској држави*, Београд, 1996, стр. 477-480; А. Соловјев, *Законодавство Стефана Душана цара Срба и Грка*, стр. 504-510).

Исти државноправни процеси у историји руске државе довели су и до првог помена издаје као кривичног дела за владавине цара Ивана IV Грозног. По Л. Тихомирову, борба цара Ивана IV са аристократијом се у руском народном предању памти као истребљење издаје, јер су његови противници били издајници идеје самодржавља, мимо које народ није могао ни да замисли своју Свету Русију. Обавези верности и покорности држави бољари су супротставили своје сталешко право на слободан прелазак из службе једног у службу другог кнеза (право отъезда), на које се између осталог позивало и 120 новгородских бољара које је Иван Грозни као издајнике осудио на смрт, јер су покушали да Литви предају Новгород. (Л. Тихомиров, *Монархическая государственность*, Част третья, *Русская государственность*, Москва, 1905, стр. 52; В. Линовский, *Исследование начал уголовного права, изложенных в Уложении царя Алексея Михайловича*, Одесса, 1847, стр. 12-13; Г. Г. Тельберг, *Очерки политического суда и политических преступлений в Московском государстве XVII века*, Москва, 1912, стр.15-27.5)

Тако је већ од самих почетака државотворна радња код Срба и Руса, вођена кроз сукоб идеје општег права и партикуларних привилегија, нераздвојиво повезана са феноменом издаје, због чега она већ тада превазилази оквире обичног кривичног дела против државе, него постаје негација саме државе и права.

Други чинилац који је утицао на стварање самосвојног доживљаја издаје у правној свести Срба и Руса је српско и руско искуство смутног времена. Наиме, постепено урушавање државноправног

јединства и последични губитак националне независности, који су српску државу задесили крајем 14. и у 15. веку, као и руску државу почетком 17. века, било је у великој мери последица масовне великашке издаје. Делови српске властеле и руских бољара, вођени себичним сталешким интересима, пактирали су са непријатељима сопствене државе, а најчешће и своје Православне вере, одричући верност законитом владару. Издаја из периода руске *Смутње* оставила је тако снажан утисак на руски народ да су савременици, како потврђује В. А. Томсинов, већ тада увидели да су „главни непријатељи руске државе, који су је и разорили, били сами Руси“. „Странци су се“, по сведочењу очевидаца, „само користили *Смутњом* за постизање својих циљева“. (В. А. Томсинов, *Соборное Уложение 1649 года, Законодательство царя Алексея Михайловича, Москва 2011, стр.38*) Исту свест о сопственој кривици због националне издаје, која је довела до вазалства Лазаревог наследника, исказују непосредно после Косовског боја и српски савременици: „И наших ради грехова ономе који је убио оца њиховог бивају подручници“. (Ђ. Трифуновић, *Српски средњовековни списи о кнезу Лазару и косовском боју, Крушевац, 1968, стр. 162; Ј. Калић, Срби у позном средњем веку, Београд 2001, стр. 177.7*)

После искуства смутног времена у српској и руској националној свести формирао се нови, потпуно изоштрени и заокружени поглед на издају, што је трећи фактор који је коначно одредио однос српске и руске правне свести према издаји.

Руска национална мисао је свој одговор на искуство са издајом из доба *Смутње* формулисала кроз кодификацију *Соборно Уложеније* од 1649. године. Слом пред којим се почетком 17. века нашла руска држава натерао је законодавца да у *Уложенију*, први пут у историји руског права, пружи посебну кривичноправну заштиту држави. Одредбе *Уложенија* о издаји, тада најопаснијем политичком деликту, својом оштрином значајно одступају од иностраних законских узора, тиме се потврђујући као плод националног историјског искуства. Најизразитији у том погледу је пропис *Уложенија* којим се ослобађа од кривичне одговорности, па и награђује делом имовине оптуженог издајника, свако ко га убије док се скрива или покушава да побегне. У овом случају руски законодавац одступа од византијског Прохирона и Литванског статута који, иако познају правно дозвољено убиство издајника, не предвиђају награду за особу која је издајника лишила живота. (Законодательные памятники русского централизованного государства XV-XVII веков, *Соборное Уложение 1649 года* – текст, коментарији, Л. И. Ивиной и др, Ленинград, 1987, стр. 153-154; Г. Г. Тельберг, *Очерки политического суда и политических преступлений в Московском государстве XVII века*, стр. 37-51; Н. И. Тиктин, *Византийское право как источник Уложения 1648 года и новоуказных статей, Одесса, 1898, стр. 47-48.8*)

Но, овај пропис *Уложенија* не сведочи само о степену друштвене опасности издаје, као и неразвијености државног апарата принуде, већ пре свега

о томе да су догађаји смутног времена – када је национална, земска Русија и руска провинција спасила државу – довели до подизања националне самосвести и одговорности у најширим слојевима руског друштва. То потврђује и корелат права на дозвољено убиство издајника, у форми обавезе свих поданика Московског царства да властима пријаве починиоце кривичних дела против државе и – у случају непријављивања – да буду кажњени смртном казном као и сами починиоци тих дела. Како примећује проф. Томсинов, оваква строгост у кажњавању издаје „може да се учини претераном само онима који су заборавили лекције велике *Смутње* с почетка 17. века“. Насупрот томе, законодавац *Уложенија* је већ тада схватио да се „државна издаја у руским условима испољава не као обично кривично дело, већ као деловање које може изазвати пропаст руске државе“. (В. А. Томсинов, *Соборное Уложение 1649 года, Законодательство царя Алексея Михайловича, стр.40.9*)

Срби, међутим, свој одговор на искуство са издајом из властитог смутног времена нису могли дати у законској форми, за разлику од Руса у бујици општенородног пропадања изгубивши и државу и националну па често и личну слободу. Али, српска национална мисао, па и она правна, у временима ропства се уобличавала и изражавала кроз народну поезију. Српски народни певач, говорећи „из главе целог народа“, означава издају као највеће зло и прворазредни узрок пропасти српске средњовековне државе. Зато Срби, како нас подсећа и упозорава Свети Владика Николај (Велимировић), никад не проклињу Турке, већ своју „елиту“ („Великаши, проклетје им душе“ /Епископ Николај, *Беседа у Панчеву, С. Д. књ. II, Линц, 2001, стр.632-633/*) Тако је у српском народу сачувано непомућено историјско сећање на социјални корен издаје – али и на саме владаре и обичан народ (слуга Милутин) као верне чуваре државног јединства. Истовремено, Срби кроз поезију показују да су не само свесни спољњег, социјалног, већ и унутрашњег, духовног извора издаје – незајахљиве глади за влашћу и материјалним богатствима („*А мој бабо, Вукашине краљу, мало л' ти је твоје краљевине? Мало л' ти је – остала ти пушта! – већ с' о туђе отимате царство?*“ – **Урош и Мрњавчевићи**). На издајника, али и на његово потомство („Проклето му племе и кољено“), пада клетва законитог српског владара-мученика (**Кнежева клетва**), али и целог народа који суди као жива црква Божја. Поред клетве, као метафизичке осуде, народ кажњава издајника и земаљском, смртном казном, коју је могао да изврши било који Србин („*Ако Бог да и срећа од Бога, ти се нећеш наносити главе, наносити за ту пријевару*“ – **Бој на Чокешини**). Ово потврђује и кодификатор свеколике српске националне мисли – Његош, јер је осуда издајника тотална и свенародна („Него удри доклен махат можеш, а не жали ништа на свијету“) освета правде Божије („Иван чашом наздрави освете, светим пићем Богом закршћеним“) (Епископ Николај, *Религија Његошева, С. Д. књ. V, Линц, 2001, стр. 954-955*).

Но, од деведесетих година прошлог века Срби су постали жртве пропагандног редефинисања издаје, јер се преко издајника разних фела, еуфемистички названих „борцима“ за „демократију“ и „људска права“, цепала њихова национална територија и пљачкало народно богатство. Издаја се најчешће „морално“ правда безизгледношћу отпора глобалној Империји и обећањем материјалистичког „раја“ у њеном окриљу. Заправо, као Мустај-Кадија у *Горском вијенцу*, тако и данашњим Србима нове „потурице“ говоре: „Мало људство што си засл’јенило? Не познајеш чистог раја сласти“. За некадашњи „рај“ у Стамболу и данашњи у Бриселу улазница је иста – издаја. Да пут до обећаног издајничког „раја“ започиње сребрњацима, а завршава се самоубиством, потврдио је још Јуда. Зато је усташки нож од убијених Срба стварао свете мученике, а од разбраће-кољача духовне самоубице. И док су наши преци, непрестано опомињући себе Јудином судбином, дубоко веровали и живели са Истином – „ће издајник бољи од витеза“, данашњи Срби у завршни, косовски чин драме издаје Србије и Српства улазе са мутним представама о самом појму издаје.

Када је, међутим, у питању издаја као правни феномен, у модерном свету верност појединца према држави мери се искључиво његовим односом према уставу и законима земље чији је држављанин. То јест, степен лојалности према уставним и законским обавезама јесте мера његове оданости заједници, али и мера обима права која као држављанин ужива. Прецизније, територијалну целовитости и недељивост Републике Србије ујемчује чл. 8. Устава, а општу обавезу свих државних органа да чувају територијалну целовитости Републике Србије, нарочито у погледу Косова и Метохије, истиче већ преамбула Устава. Територијална целовитост државе Србије ужива и кривичноправну заштиту, чл. 307 Кривичног законика Републике Србије гонећи кривично дело угрожавања територијалне целине државе. Тај злочин против уставног уређења и безбедности земље се дефинише као покушај да се силом или на други противустан начин отцепи неки део територије Србије, и за њега следи казна затвором од три до петнаест година. Уз то, по чл. 320 Кривичног законика, код дела угрожавања територијалне целине кажњиве су и припремне радње, а оне будући, како изричито стоји у ст. 2. истог члана, између осталог и у отклањању препрека за извршење кривичног дела, као и у другим радњама којима се стварају услови за непосредно извршење злочина. За извршење припремних радњи за ово недело запређена је казна затвором од једне до пет година (З. Стојановић, Коментар Кривичног законика, Београд 2007, стр. 673-674, 693-694).

Када се изјаве појединих српских политичара о територијалној подели Косова или о признању сепаратистичке творевине „Косово“ оцене из угла наведених одредби Кривичног законика државе Србије, постаје савршено јасно да се ради о извршењу припремних радњи за кривично дело угрожавања територијалне целине. Реч је наике о појединим члановима Владе Србије, односно народним посланицима и функционерима и угледним члановима странака владајуће коалиције који оваквим својим, макар вербалним ставовима, а с обзиром на јавну позицију са које говоре, охрабрују шиптарске сепаратисте у надању да ће њихови покушаји да отцепе део територије државе Србије проћи некажњено – чиме заправо врше припремну радњу отклањања препрека за извршење кривичног дела из чл. 320 нашег Кривичног законика. Следствено, и умишљај као неопходни услов за постојање кривичног дела угрожавања територијалне целине, Законом описан као свест да ће се радња остварити употребом силе или на други противустан начин, због јавне позиције учинилаца постаје неспоран. (З. Стојановић, Коментар Кривичног законика, стр. 674, 693-694) Зато избор ЕУ уместо Косова и Метохије који чине поједини српски политичари у правној држави не може значити до избор затвора уместо слободе.

Покретањем кривичних поступака против свих који речју или делом отклањају препреке за извршење злочина угрожавања територијалне целине, држава би сузбила ширење дефетизма спрам могућности очувања Косова и Метохије у оквиру државе Србије. Покретањем оваквих кривичних поступака, и иностраним чиниоцима би се послала недвосмислена порука о спремности наше државе да најодлучније настави борбу за очување своје територијалне целовитости. Под садашњим режимом, међутим, не само да оваквих тужби и суђења неће бити, већ су и сви чланови Владе, као и Председник Републике, пристајући на одлуке из „преговора“ са шиптарским сепаратистима, починили читав низ кажњивих припремних радњи којима се отклањају препреке за извршење угрожавања територијалне целине.

Но, у државама у којима је народ носилац суверености, као што је то и у Републици Србији (чл. 2. Устава), постоји само један могући излаз из оваквог државно и национално погубног стања – народ мора да развласти оне који су, уместо Уставу Републике Србије, одани налозима евроатлантске бирократије. То јест, или ћемо по угледу на своје славне претке зауставити издају и даље дробљење државе, или ћемо у евроатлантском ропству изгубити обресе свог националног и државног лика. Овај једноставни морални и историјски избор мора да буде срп којим ће се на српској политичкој сцени одвојити патриотско жито од издајничког кукоља.

Зоран ЧВОРОВИЋ

